

## HANS JÆGER (1854-1910)

Hans Jæger var sønn av en politiembetsmann i Drammen, men siden faren døde tidlig, var det neppe han som var årsak til guttens protestholdninger. Morens bror, Frithjof Foss – alias Israel Dehn – skrev en del temmelig konvensjonelle romaner som det vel er lite trolig at Jæger har lest. Og en annen onkel, Niels Mathias Aalholm, som han bodde hos en tid etter at foreldrene var døde, var heller ingen barrikadestormer, hverken privat eller i de bøkene han skrev. Sannsynligvis våknet Jægers indignasjon og idealisme allerede i den tiden han var til sjøs fra 15-årsalderen av. Han tok skippereksamen da han bare var 18 år, men han valgte ikke sjømannsyrket. Etter eksamen artium og filosofistudier med Kant og Hegel som spesialer, ble han stortingsreferent og etter hvert leder av Kristiania-Bohêmen, denne underlige klikken som fikk så stor innflytelse på kunst og litteratur i 1880-årene. De ambisiøse tankene han hadde om å reformere den norske litteraturen, det norske språk og det norske samfunnet, kunne aldri bli noe av. Målene var utopiske, og Jæger hadde ikke det nødvendige kunstneriske formatet. Men han satte likevel dype spor etter seg. Han hadde et viktig program og en absolutt ærlighet. Hykleriet rundt prostitusjonen og kjønnslivet ellers, fortielsen, korrupsjonen og dobbeltmoralen, alt var ham en vederstyggelighet. Hans kamp for fri kjærlighet, for en ny moral, for et åpnere samfunn, nedfelte seg først i foredrag og diskusjoner, særlig i Studentersamfundet, etter hvert også i bøker. Beslaglagte bøker. Og selv om beslagleggelsene var delvis mislykte, resulterte de i en tragisk forfatterskjebne, tidvis i fengsel og landflyktighet, alltid plaget av elendig økonomi, og til sist en ynkerdig død i ensomhet.

Bibliofilt er Hans Jæger en av våre mest spennende forfattere. Ikke bare beslagleggelsene, men også opplagsstørrelsene gjør at det er svært lite i omløp av bøkene hans, og interessen for bohêm-tiden er stadig økende. Det er hevet over tvil at f.eks. "Julefortællinger" bør koste mye, vi kan tenke oss minst 75 000 kroner. De tre første bøkene og de to foliotrykkene fra henholdsvis 1886 og 1900 har oppnådd nesten sensasjonelt høye priser på auksjon, og et komplett sett av "Impressionisten" forekommer aldri. Det er bare to av Jægers bøker som er rimelig enkle å få tak i, "Kristiania-Billeder" og "Anarkiets Bibel". Alt det øvrige er mer eller mindre sjelden fremme, og det finnes med sikkerhet ikke noen komplett Jæger-samling med alle varianter hverken i privat eller offentlig eie.

De mest sentrale Jæger-bøker er Ketil Bjørnstads: "Oda!" fra 1983 og "Jæger" fra 2001. Harald Fosli har også skrevet mye interessant om denne tiden i "Kristiania-Bohêmen" fra 1994.

### HANS JÆGERS FØRSTEUTGAVER:

- 1878: [-]: Kants Fornuftkritik og En Soirée dansante. (Av Hans Jæger og Gunnar Heiberg). Forfatterens Forlag. Jægers bidrag (Kants Fornuftkritik) er inntatt på side 1-31.  
Innbinding: Omslag, typografisk.
- 1883: Olga. Skuespil i 3 Akter. [Trykt som manuskript i 50 eksemplarer]. Dagbladets Bogtrykkeri. (Forfatterens Forlag).  
Innbinding: Omslag, typografisk.\*
- 1884: En intellektuel forførelse. Forspil til Olga. [Trykt som manuskript i 100 eksemplarer]. Dagbladets Bogtrykkeri.  
Innbinding: Omslag, typografisk.
- 1885: Fortale til "Fra Kristiania-Bohêmen". I kommission hos Huseby & Co. Limited. Beslaglagt, jfr. Thuesen s. 138.  
Innbinding: Kombinert omslag og tittelblad.
- 1886: Fra Kristiania-Bohêmen. Roman. Første-Anden Del. Eget forlag. Beslaglagt, jfr. Thuesen s. 139.  
Innbinding: Omslag, typografisk. Det finnes flere varianter av denne boken:  
A. Hovedvarianten. "Fra Kristiania-Bohêmen. Første-Anden Del". (Utgitt i desember 1885).\*  
To varianter – begge med det originale omslaget:  
1. Første-trykket med løpende og korrekt paginering gjennom både Første og Anden Del.  
2. Det foreligger et annet-trykk av Anden Del som følge av at Jæger satt igjen med ca. 1100 eksemplarer av Første del etter beslagleggelsen og bare 300 eksemplarer av Anden Del.  
Holtermann Knudsen i "Vort Arbeide"s Bogtrykkeri trykket den nye Anden Del så likt førstetrykket som mulig. Det er imidlertid enkelte forskjeller mellom første- og annet-trykket. Den enkleste måten å konstatere dette på er at i annet-trykket er side 334 feilpaginert side 234. I tillegg er ordet "sit" på s. 332 forskjellig med hensyn til den typografiske utforming. I annet-trykket er feilen rettet slik at alle bokstaver står på samme linje.

- B. Varianten "Julefortællinger". \*
- Denne varianten ble utgitt i 1886 (dvs. ett år senere), og har dette årstallet på det nye pålimte omslaget. Det er innsatt et nytt tittelblad foran det opprinnelige tittelbladet. Både tittelbladet og omslaget bærer tittelen "Julefortællinger af H. J.". Se Thuesen s. 141 og 143-144 med hensyn til bakgrunnen for denne "kamoufleringen".
- Første del er identisk med A ovenfor – Thuesen opplyser at han aldri har sett denne første delen. Anden Del av Julefortællinger er identisk med A2 ovenfor, og har altså den nevnte feilpaginering på s. 334.
- C. En mellomvariant.
- Det finnes også en mellomvariant av A og B. Denne varianten har det opprinnelige omslaget med "Fra Kristiania-Bohømen". Det nye omslaget fra variant B er således ikke pålimt. Men det nye tittelbladet ("Julefortællinger av H. J.") er – som i variant B – innsatt foran det opprinnelige tittelbladet. Forklaringen kan være at det "nye" omslaget ble pålimt etter selve trykkingen og innbindingen, og at det derfor finnes eksemplarer hvor man ikke hadde rukket å fullføre "kamoufleringen". Denne varianten er ikke nevnt i Thuesen. For øvrig er utgaven identisk med A2 ovenfor. Anden Del foreligger altså i annet-trykk.
- Fredrik Juel Haslund har i tidsskriftet "Bokvennen" nr. 1 1993 s. 466 en interessant redegjørelse for historikken bak "Fra Kristiania-Bohømen" og "Julefortællinger" under tittelen "Invitasjon til en detektivoppgave for bibliofiler: Fra Kristiania-Bohømen – utgavene fra 1885 og 1885/86".
- En rettet og "lovlig" utgave av "Fra Kristiania-Bohømen" ble utgitt på nytt i 1895. Boken ble trykket hos P. Omtvedt, men har hverken angivelse av forlag eller navnet til Omtvedt. En komplett utgave på norsk som var identisk med førsteutgaven forelå først i 1950.
- Det foreligger videre en norsk utgave i to bind publisert i Minneapolis av Waldm. Kriedt fra 1894. Boken kostet 75 cents per bind for heftede eksemplarer. Prisen for et innbundet eksemplar var 2 dollar.

I forbindelse med debatten omkring "fra Kristiania-Bohømen" ble referater fra diskusjonene i Den frisindede studentforening utgitt i 4 hefter. Her finner vi referert flere innlegg av Hans Jæger.

- 1886: Den frisindede studentforenings foredrag og diskussioner I-IV.
- I. Foredrag den 27. januar 1886 af Andr. M. Hansen: Determinisme og moral samt den dertil knyttede diskussion om justisforfølgningen mod Hans Jæger. Innlegg av Jæger på side 41, 57, 64 og 72.
  - II. Om pressefrihedens grænser i tilknytning til diskussionen om justisforfølgningen mod Hans Jæger. Jæger har et innlegg på side 55.
  - III. Om "pressefrihedens grænser" og Hans Jægers bog "Fra Kristiania-Bohømen".
  - IV. Christian Krohg: Om den bildende kunst som led i kulturbevægelsen.
- I kommisjon hos Huseby & Co. limit.  
Innbinding: Omslag, typografisk.
- [1886]: En Mislyd. Ett-blads trykk i folio. Polemisk svar på Bjørnstjerne Bjørnsons kritikk av "Fra Kristiania-Bohømen" inntatt i Nyt Tidsskrift V, side 342-44, jfr. Halvorsen III, side 187.
- 1886: Min Forsvarstale i Højesteret. Eget forlag.  
Innbinding: Omslag, typografisk.
- 1888: Hans Jægers sidste Ord i Bohømsagen eller Den tale, som ikke blev holdt i Højesteret. (Eget forlag).  
Innbinding. Omslag, typografisk. Det er to varianter av tittelbladet:
- A. Med trykkfeilen "Jæger" isteden for "Jægers" - Hans Jæger (!) sidste Ord i Bohømsagen (antagelig førstetrykket).
  - B. Hans Jægers sidste Ord i Bohømsagen. Med riktig tittel, dvs "Jægers".
- 1888: Kristiania-Billeder. Av Hans Jæger og Haakon Nyhuus. Eget forlag. Jægers bidrag til boken er inntatt på s. 5-72.  
Innbinding: Omslag, typografisk (hvitt eller grønt).

- 1889: Novelleletter. Eget forlag. Skissene "I Bringebærhekkene" og "Bryllup" er - til tross for at det ikke fremgår av boken - skrevet av H. Nyhuus, jfr. Halvorsen III side 187. "Et Minde" er skrevet av Jappe Nilssen.  
Innbinding: Omslag (tegnet av Erik Werenskiold). \* Helsjirtingbind (mellomgrønt eller brunt) med blomstervignett på fordekkelen og AO (Aksel Olsen?) i blindpreg på bakdekkelen. Foromslag medbundet. Både på omslag og bind er tittelen stavet "Noveletter". Et senere "salgsbind"?
- 1893: Syk kjærlighet. Roman. Paris (Eget forlag). Beslaglagt, jfr. Thuesen s. 144.  
Innbinding: Omslag, typografisk.
- [1900]: Kristiania Politi. Quousque tandem-?! (af Hans Jæger). Ett-blads trykk i folio.
- [1902]: Bekjendelser. Lorient (Eget forlag). Trykt i 250 nummererte eksemplarer. Beslaglagt, jfr. Thuesen s. 145.  
Innbinding: Omslag, typografisk.
- 1902: Fængsel og Fortvilelse. Concarneau. (Eget forlag). Trykt i 250 nummererte eksemplarer. Beslaglagt, jfr. Thuesen s. 146.  
Innbinding: Omslag, typografisk.
- 1906: Anarkiets Bibel. København. Gyldendal.  
Innbinding: Omslag, tegnet av Henrik Lund. Det er to varianter av tittelbladet, jfr. 2. Skougaard-auksjon nr. 442:  
A. Vanlig typografisk tittelblad.  
B. Tittelblad illustrert av Henrik Lund.

#### **Etter Hans Jægers død ble utgitt:**

- 1910: Socialismens ABC. 1ste-(2den) Del. Portrett. Utgitt av Norges Social-Demokratiske Ungdomsforbund.  
Innbinding: Omslag, typografisk.  
Det foreligger et 2. opplag av denne boken. Opplagsbetegnelsen fremgår bare av foromslaget. Har boken ikke omslag, tror vi ikke det er mulig å skille utgavene.

#### **Tidsskriftet Impressionisten:**

- 1886-89: Impressionisten No. 1-8. \* December 1886 - Februar 1889. Folio. No. 1-4 redigert av Chr. Krohg, No. 5, 6 og 8 av "en komité" og No. 7 av Hans Jæger. Meget sjelden komplett.  
I april 1890 utkom nr. 9, som ble annonsert som "unge menneskers blad". Vi legger til grunn at dette nummeret hører med i rekken: Avishodet og typografien er den samme som tidligere, og nummeret bærer også navnet "Impressionisten".
- Som motskrift til Impressionisten utga "impressionisten Woll" (Hans E. Woll, senere sogneprest i Lillehammer) flyvebladene Anti-Impressionisten 15. januar 1887 og Kontra-Impressionisten nr. 1 datert "Januar 1887". Redaksjonen var: "Redac. en chef impressionisten Woll".